

Tilbagekaldelsens konsekvenser

En duplik til SKS

Det må antages, at tilbagekaldelsen af *SKS*' nydefinering af termen »at bestille« ikke bare er en menig medarbejders private indrømmelse i en replik til mig. Det må være redaktionen af *Søren Kierkegaards Skrifter*,¹ som hermed tilbagekalder grundlaget for de nydateringer af Søren Kierkegaards manuskripter inden for tidsrummet 15. december 1845 til 20. februar 1846, som er fremsat i Tekstrederegørelsen til kommentarbindet til bind syv af *Søren Kierkegaards Skrifter* (*SKS* K7) med konsekvenser for flere følgende bind – senest Tekstrederegørelsen til *SKS* K8.²

Det kan derimod næppe antages, at redaktionen hermed også har tiltrådt Finn Gredal Jensens mildt sagt, som han selv medgiver, *spekulative* forsøg på – efter at præmisserne er bortfaldet – at opretholde samtlige Tekstrederegørelsens konklusioner.

Disse uklarheder i meddelelssituationen gør en meningsudveksling mellem mig og Finn Gredal Jensen mindre interessant. *SKS*' redaktion skylder fortsat, hvis ikke offentligheden, så danske og internationale abonnenter på *Søren Kierkegaards Skrifter* at meddele tilbagekaldelsen ledsaget af en konkret stillingtagen til tilbagekaldelsens konsekvenser for redegørelser, dateringer og kommentarer i diverse bind af *Søren Kierkegaards Skrifter*.³

Det var nydefineringen af ordet »bestille«, der i 2002 leverede grundlaget for *SKS*' afgørende påstand, nemlig at den 30. december 1845 ikke – som hidtil antaget – var datoen for Søren Kierkegaards indlevering af *Afsluttende uvidenskabelig Efterskrift* til sætteren, men derimod datoen for Bianco Lunos færdiggørelse af førstekorrekturen og aftale med forfatteren om trykning og fremstillingspris.⁴ Efterfølgende blev 30. december 1845 også udnævnt til datoen for Kierkegaards indlevering af »En første og sidste Forklaring«.⁵

Med retableringen af bogtrykkertermens traditionelle betydning (dvs.: *bestille* = at indlevere et manuskript til sætning) bortfalder den 30. december 1845 nødvendigvis som frist for aflevering af »En første og sidste Forklaring«, der under alle omstændigheder ikke blev sat hos Bianco Luno før på et tidspunkt *efter* afslutningen af førstekorrekturen til hovedmanuskriptet (nemlig sammen med den upaginerede indholdsfortegnelse hertil). Deadline for aflevering af »En første og sidste Forklaring« kan derfor *tidligst* være medio januar 1846.⁶

Hermed bortfalder følgelig også muligheden af at tyde Kierkegaards 'fejldatering' af replikken til P.L. Møller som et vidnesbyrd om, at manuskriptet til »Forklaringen« blev afsluttet, inden forfatteren kendte datoen for offentliggørelsen af den pågældende replik i *Fædrelandet*, dvs. inden den 27. december 1845.⁷ Og dermed er det ikke længere relevant, for slet ikke at tale om muligt, at datere færdiggørelsen af *Corsar*-replikken til samme tidsrum.⁸

Endelig kan det – med retableringen af 30. december 1845 som dato for indlevering af manuskriptet til *Afsluttende uvidenskabelig Efterskrift* – heller ikke

udelukkes, at flere af de tilføjelser til »Tillægget«, som findes i *AE*-manuskriptets marginer og sidebund, er påvirket – og altså indført *efter* offentliggørelsen – af P.L. Møllers kritik i *Gæa*.⁹

I modsætning til Finn Gredal Jensen har jeg i kritikken af Tekstredøgørelsen til *SKS* K7 ikke beskæftiget mig med de involveredes motiver. Jeg har alene påvist, at K7-forfatterne har baseret deres dateringer på et ensidigt kildevalg under forbigåelse eller fortieelse af udsagn, der kunne afkræfte hypoteserne. Det gælder eksempelvis tre af de fire kilder, der foreligger fra Kierkegaards hånd vedrørende datering af hovedmanuskriptet. Det gælder udtrykket »at bestille« og to af de tre sammenhænge, hvori det forekommer hos H.P. Barfod. Det gælder forholdet til de eksisterende eksemplarer af Bianco Lunos *Erindringsbøger* samt fortieelser og fordrejninger af ordets brug i tidligere Tekstredøgørelser til *SKS*.¹⁰

Finn Gredal Jensen mener nu til gengæld hos mig at kunne identificere ikke bare en forhåndsinteresse, men også ganske bestemte motiver. Han hævder således, at mit ønske om ikke på forhånd at udelukke muligheden af en sammenhæng mellem *Corsar*-striden og »En første og sidste Forklaring« tvinger mig til at insistere på en datering af sidstnævnte til februar 1846.¹¹ Men hvorfor dog det? En hvilken som helst datering af manuskriptet til et tidspunkt *efter* polemikken med P.L. Møller den 27. december 1845 åbner for den mulighed, ja, ret beset en hvilken som helst datering efter offentliggørelsen af P.L. Møllers kritik i *Gæa* den 22. december 1845.¹²

Mens *SKS*' nydateringer udtrykkelig har til formål at udelukke enhver tænkelig interaktion mellem »En første og sidste Forklaring« og P.L. Møllers bidrag til *Gæa* (inklusive Goldschmidt-polemikken primo januar 1846), kan man af min kritik af Tekstredøgørelsen ikke udlede noget om arten af en sådan interaktion. Med *SKS*' tilbagekaldelse af nydefineringen af ordet »at bestille« vil vejen være åbnet, men den er ikke på forhånd fastlagt. Slet ikke på den måde, som Finn Gredal Jensen har udspekuleret vedrørende Kierkegaards første udkast til vedgåelsen af forfatterskabet og karakteren af trykmanuskriptet til »En første og sidste Forklaring«.¹³

Noter

1. Omfattende: Niels Jørgen Cappelørn, Joakim Garff, Alistair McKinnon – og Johnny Kondrup, på hvis foranledning Tekstredøgørelsens anden forfatter, ledende filolog Kim Ravn, på det årlige Kierkegaard-forskerseminar på Vartov, 10.-13. august 2004, mundtligt tilbagekaldte nydefineringen af udtrykket »at bestille«. En tilbagekaldelse, som blev ekspliciteret af dagens moderator, Niels Jørgen Cappelørn, med ordene: »Does this mean that you withdraw your interpretation of 'bestille'?« Johnny Kondrup, som jeg skylder tak for råd til tydeliggørelse af argumentationen i den engelsksprogede udgave af »Søren Kierkegaard's Fortnight«, kan næppe antages at være indforstået med Finn Gredal Jensens forsøg på at omgå samtlige tilbagekaldelsens konsekvenser.

2. I Tekstredgørelsen til *En literair Anmeldelse*, som blev offentliggjort i maj 2004, fastholdes således den uholdbare datering for affattelsen af Kierkegaards *Corsar*-replik til 25.-26. december 1845 (offentliggjort i *Fædrelandet* 10. januar 1846 som svar på Goldschmidts indlæg i *Corsaren* 2. januar 1846, jf. note 9), ligesom Tekstredgørelsen fastholder den *nu erkendt* uholdbare tydning af 30. december 1845 som dato for førstekorrekturernes færdiggørelse – som det fremgår af bl.a. følgende passus fra *SKS K8*, s. 40: »i dec. 1845 var SK optaget af færdiggørelsen af *Afsluttende uvidenskabelig Efterskrift*, og han skrev de to artikler til *Fædrelandet*. SK nævner selv, at manuskriptet til *Afsluttende uvidenskabelig Efterskrift* blev indleveret til Bianco Lunos bogtrykkeri 'et Par Dage før Jul'.«
3. Jf. forrige note. Hvad angår konsekvenserne for de øvrige binds vedkommende, henvises til min fremstilling i *Danske Studier 2003*, »Søren Kierkegaards fjorten dage. Kronologien bag vendepunktet i Søren Kierkegaards forfatter-skab – i anledning af Tekstredgørelsen for 'Afslyttende uvidenskabelig Efterskrift', *SKS K7*«, s. 197 ff. (herefter: *DSt 2003*).
4. Jf. Tekstredgørelsen til *SKS K7*, s. 45 og s. 79.
5. Det skete året efter på s. 431 i Finn Gredal Jensen & Kim Ravn »The Genesis of 'A First and Last Explanation'«, *Kierkegaard Studies. Yearbook 2003*, Berlin & New York 2003.
6. Jf. dels *DSt 2003*, s. 194 ff., dels »Søren Kierkegaard's Fortnight. The Chronology of the Turning Point in Søren Kierkegaard's Authorship. A Critique of the Critical Account of the Text to *Concluding Unscientific Postscript* in *SKS K7*«, *Kierkegaard Studies. Yearbook 2004*, s. 556 ff. (på en række punkter supplerer artiklen (herefter: *Yearbook 2004*) mit bidrag til *DSt 2003*).
7. Selv under forudsætning af, at Kierkegaard havde indleveret trykmanuskriptet til sætning den 30. januar 1845, har han kendt datoen for offentliggørelsen af sit svar til P.L. Møller. Hans overstregninger i trykmanuskriptet af de tomme pladser til udfyldning af bladnumrene for de to eksemplarer af *Fædrelandet*, hvori hans svar til hhv. P.L. Møller og M.A. Goldschmidt blev offentliggjort, kan altså ikke skyldes kronologiske omstændigheder. Jf. de ovenfor omtalte fremstillinger i *DSt 2003*, s. 185-87, og *Yearbook 2004*, s. 548 ff.
8. For at opretholde deres tydning af »Forklaringens« datering af Kierkegaards to artikler i *Fædrelandet* til »Januar 1846« forledes *K7*-forfatterne således til at påstå, at Kierkegaard skulle have affattet sin replik til Goldschmidt to uger før, den stod at læse i *Fædrelandet*, og over en uge før han vidste, *om* eller *hvordan* Goldschmidt ville svare. Af mit bidrag til *Yearbook 2004* (s. 549 samt noterne 19 og 30) fremgår det, at der i mindst to af udkastene til Kierkegaards replik til *Corsaren* i *Fædrelandet* den 10. januar 1846 umisforståeligt henvises til Goldschmidts indlæg i *Corsaren* den 2. januar 1846. Heraf fremgår, at Kierkegaard først kan have affattet sin replik til *Corsaren* efter den 2. januar 1846.
9. Jf. opregningen af manuskript-tilføjelser, der vidner om Kierkegaards læsning af *Gæa*-artiklen, i *Yearbook 2004*, s. 558, note 66.
10. Jf. *Yearbook 2004*, s. 563: »As a kind of ace up the sleeve of their inadequate documentation, the authors refer instead to the earlier *SKS* text commentaries

as evidence for their claim. But, as has been demonstrated in the previous review of the use of the term in the fourth and fifth *SKS* commentary volumes, such reference is in blatant conflict with the truth« (jf. de tilhørende noter 82 og 83).

11. Men hvem er det egentlig, der insisterer? Er det mig – som gør opmærksom på, at intet ved førstekorrekturen til »Forklaringen« (og *AE*-indholdfortegnelsen) udelukker Kierkegaards egen datering heraf til »Februar 1846« (både i sidste og næstsidste manuskript-version til »Forklaringen«, jf. *KA VII B 75* og *80*). Eller er det *K7*-forfatterne, som – endda på tværs af kendsgerninger, de nu selv har accepteret – tilbagedaterer affattelsen til december 1845?
12. Jf. min påvisning heraf i *Yearbook 2004*, s. 542: »In other words, the authors' assurances that, for chronological reasons, the attack on P.L. Møller could not have had a formative influence on »A First and Last Explanation« are, for exactly the same reasons, excluded«.
13. *K7*-forfatterne har således ikke bemærket, at det hovedafsnit i trykmanuskriptet (svarende til *SKS 7*, s. 569, l. 12 – 571, l. 34), som til slut giver hele manuskriptet dets navn, nemlig *Forklaringen*, ikke med et eneste ord indgår i det tidligste udkast, betitlet »Anm.« (som rummer ganske korte og senere forkastede versioner af hhv. *Vedgåelsen* og *Taksigelsen*, jf. *Pap. VI B 99*). At *K7*-forfatterne ikke skelner mellem begreberne *renskrift* og *trykmanuskript*, er en afgørende terminologisk svaghed ved deres fremstillinger.

Poul Behrendt

Schiller, Bang, Mann og Hans Mayer eller Om huller i hukommelsen

En filologisk anekdote

Sydpå antager nordiske emner ofte sælsomme former. I Jules Vernes *Voyage au centre de la Terre* (1864) bliver Arni Magnusson til Arne Saknussem og branden i København fortærer hans værker i året 1573. Kommentaren til en børneudgave/easy reader 1996 forklarer om bispen i Rejkjavik op mod 1864, at en *évêque* er en »personne importante de l'Église catholique«. Men Verne har godt nok rede på Oldnordisk Museum i København, og at direktøren hed Thomsen. Så det andet er måske poetiske friheder – men i hvilken hensigt? Dog, disse franske pudsigheder er næppe værre, end hvad hverdagens danske avis kan præstere.

Er vi endnu kun nået til det germanske gebet, forventer vi måske nok en mere striks omgængelse med vore kære kendsgerninger. Men selv dér forekommer der sære metamorfoser ...